

Pentsatzeko leku bat

Jorge Oteizak 1957. urtean erabaki zuen praktika eskultorikoa albo batera uztea eta artistaren egiteko sozialaren eta politikoaren jardunari ekitea, besteak beste, arte-irakaskuntza berritzeko premia eta artearen funtzio sozialaren aitortza aldarrikatuz. *Pentsatzeko leku bat* erakusketak data hori abiapuntutzat hartzen du, eta Bilboko Arte Ederren Fakultatea sortu arteko denbora-tartea aztertzen du. Erakusketak, hortaz, bi hamarkada horietan artearen esperimentazioan eta hezkuntzan izan ziren hainbat mugarri aurkezten dizkigu, giltzarri izan diren artisten eta proiektuen arteko gurutzaketen mapa marraztuz.

 JONE ALAITZ URIARTE ANTON BILBAO RUIZ

Pentsatzeko leku bat Oteizak *Quousque tandem...!* liburuan (1963) idatzi zuen aldarri kolektiboa da, eta aipu hori erabili dute erakusketako hiru komisarioek –Mikel Onandiak, Sergio Rubirak eta Rocío Robles Tardíok– Euskal Herrian 1957-1979 urteen artean jazo ziren arte-eskola eta -praktika esperimentalen inguruko ikerketa egiteko. Erakusketa hilabete luzeetako irakurketen, elkarrizketen eta tokian-tokiko bisiten emaitza da, eta Gasteizko Artium Museoan duen egoitza nagusia. Bertan, hemeretzi ikerketa-kasu aztertzen dira, Euskal Herrikoak eta Espainiako Estatukoak, zeinetan era askotariko dokumentazioa eta artelanak lagun, garai hartako hainbat talde artistiko, elkarte, egitasmok eta proiektu pedagogikoren berri ematen den. Proiektua, halaber, Alzuzako Oteiza Museora ere hedatu da: han, Oteizaren etxea izandakoan, Irungo Zine Klubaren azterketa-kasua jorratu dute artxibo publiko eta pribatuetatik jasotako dokumentazio, artelan eta proiektzioen bitartez.

Ikerketa lan mardula da komisarioek egin dutena, eta bildutako material guztia –gutunak, idazteko makinaz mekanografiatutako manifestuak, egunkari-zatiak, garaiko argazkiak– erakusketa aretora eramateak dituen zailtasunak ondo ebatzita daude, hein handi batean, Xabier Salaberria artista eta diseinatzaileak sortu duen *display*-ari esker. Salaberriak metalezko egitura arin batzuk kokatu ditu aretoan, espazio berez diafanoa partzela ugaritan zatikatzeko, eta keinu sotil eta elegante horrek izaera ematen dio erakusketari. Hainbat ikuspuntutatik lortzen den bista beti da iradokitzailea. Pladurrezko paneletan izendatzen da obra-multzo bakoitzaren izendapea –Debako Arte Eskola, Iruñeko Topaketak, Biok-Espiral– eta artelanak asko ez badira ere, egoki aukeratuta daudela esango nuke. Dokumentazioa ugaria da, batzuetan nekeza egiten da eskuz edo makinaz idatzitako eskutitz eta notak irakurtzea, baina egindako aurkikuntzen sakontasuna ezin liteke ezbaian jarri.

1960ko hamarkadan Oteizak Arte Garaikideko Euskal Eskolaren proiektua definitu zuen, jada ezagunak diren Gaur (Gipuzkoa), Emen (Bizkaia), Orain (Araba) eta Danok (Nafarroa) taldeak abiatuz. 1966. urtean talde guztiek, nafarrak izan ezik, beren manifestua irakurri zuten, zeinean artisten lan eta ekintza autogestionatuen bidez, abangoardia eta estetika berriei bide egin nahi zieten. Gaur taldeko kide zen José Antonio Sistiaga, eta honek, Esther Ferrer artistarekin batera, Oteizak hauspotu zuen Elorrioko Eskola Esperimentala sortu zuen 1964. urtean. Eskola hura Fulgor kooperatibako haurrei zuzenduta zegoen eta Célestin Freinet-en sistema pedagogikoa zuen oinarri. Umeen estimulazioa eta sormena garatzea helburu zuen urte betera doi-doi heldu zen eskolak. Urte berdintsuetan, Sistiagak eta Ferrerrek Adierazpen Askeko Lantegia sortu zuten Donostian: haurrei pintura-lantegiak eta eskolak ematen zizkieten sortze-prozesu libreak ahalbidetuz eta haurren sormena aurreiritzi gabe estimulatuz.

Sistiaga eta Ferrerren Lantegira joaten zen haur horietako bat izan zen Rosa Valverde, gerora margolari bilakatu zena eta orain gutxi arte erakusketa izan duena San Telmo Museoan. Valverdek ere Donostiako Egia auzoan hezkuntza-esperientzia bat jarri zuen martxan, kasu honetan, Arno Stern-en pedagogian oinarrituta, eta 1992. urtean adierazpen artistikoko tailerra zabaldu zuen. Rafael Ruiz Balerdi eta José Luis Zumeta margolariak ere izan zituzten esperientziak arte irakaskuntzan Donostialdeko hainbat eskolatan. Erakusketan barrena, gustura irakurri dut Mariasun Landak *Anaitasuna* aldizkarian Zumetari egin zion elkarrizketa, bere alderdi pedagogikoaren inguruan; eta gozatu dut Usurbileko etxalde batetik maileguan ekarri dituzten Zumetaren bi mobil koloretsuak

ikusten. Ondoan, Ruiz Balerdik Herrera-ko paisaia urbanoak irudikatzen dituen tamaina txikiko hiru margolan daude.

Margolari gipuzkoarretatik salto egin eta badago beste ikerketa-kasu bat Bizkaiko Estampa Popularra aurkezten duena. Agustín Ibarrolak, María Dapenak eta Dionisio Blancok sortu zuten taldea, diktadura frankista gogor salatu eta Bizkaiko langileriaaren esplotazioaren aurka aritu ziren, horien lan-eskubideen

alde borrokatuz. Nola Dapenak hala Ibarrolak, margolariak izan arren, grabatua erabili zuten langileen eta arrantzaleen inguruko ikonografia sortzeko, medioak eskaintzen zuen azkartasunagatik, ekonomiagatik eta artearen demokratizazioa helburutzat zutelako. Erakusketan, Estampari dagokion txokoan, Ibarrolaren *Obrero arengando* (1964) margolan izugarria ikus daiteke. Taldea 1962. urtean desegin zen taldeko kideak ko-

munistatzat harturik kartzelaratu baitzituzten.

Estampako kide zen Dionisio Blancok Burgoseko prozesuari buruzko margolana egin zuen 1970. urtean, zeinean poliziaren basakeria eta torturak oso modu esplizituan salatzen zituen. Margolan hori 1972. urteko Iruñeko Topaketetako *Gaur egungo euskal artea* erakusketan erakusteko asmoa zuen, baina zentsuratu egin zuten. Jada ikoniko bilakatu da margolana eta komisarioek haxe ekarri dute erakusketara Iruñeko Topaketen inguruko ikerketa-kasua aurkezteko. Topaketa horiek, Luis de Pablo musikariak eta José Luis Alexanco artistak zuzendu zituzten eta Huarte familiaren mezenasgoari esker antolatu ziren, aste-betez, Nafarroako hiriburuan. Jaialdiak nazioarteko izaera zuen eta, nazioarteko, Espainiako Estatuko eta bertako 350 artistatik gora hartu zuten parte, besteak beste, John Cage, Equipo Crónica, Artze anaiak edo Prada-Poole. Hala eta guztiz ere, Topaketa horiek gure artearen historian erreferentziazko aipamena diren arren, boikota jaso zuen bai parte hartzaileen aldetik –Blancok zentsura jaso ondoren beste artista askok artelanak erakusketatik kentzea edo estaltzea erabaki zuten–, bai kanpoko eragileen aldetik –ETAk jaialdiaren joera burgesa salatu zuen–.

Atentzioa piztu didan beste azterketa-kasua Gipuzkoako Artisten Elkartearena da. Elkartea 1949. urtean sortu bazen ere, Amable Arias margolariak 1962. urtean hartu zuen bertako zuzendaritza, elkartearen dinamika tradizionalak modernizatu eta hezkuntza-praktikak dinamizatzeko asmoz. Egiteko horretan, besteak beste, Sistiaga eta Ferrerren laguntzaz, beste behin ere, Donostiako Udaletxean zuten lokalean hitzaldiak, topaketak, aurkezpenak eta zine-proiektzioak antolatzen hasi ziren. Ariasek elkartearen modernizaziorantz aldaketak egin bazituen ere, sektore tradizionalarekin zituen liskarrak medio, Udalak diru-laguntza kendu zien eta diru hori elkarte gastronomikoetara bideratu zuen. Erabaki horren aurrean protesta egiteko, Ariasek, Zumetak eta Ruiz Balerdik ekintza edo *happening* bat egin zuten, Joxean Artzeren kolaborazioarekin: erakusketa inpresionista moduan iragarrita zegoen ekitaldirako, Artzek ekarri zuen txuleta jan zuten hiruek, isilik, mahai baten bueltan eserita, elkarte gastronomikoetan egiten den lez. 1964. urtea zen. ●